

ศีล ๕: ปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดคุณลักษณะของสังคัม

พระมหาทวี มหาปัญญา

ป.ธ.๙, พธ.บ. (ปรัชญา), ศน.ม. (พุทธศาสนศึกษา),

M. Phil., Ph.D. (Buddhist Studies)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

สภาพสังคัมไทยในปัจจุบัน ความโลภ โกรธ หลง มิใช่เพียงนามธรรมในจิตใจของมนุษย์เสียแล้ว หากยังปรากฏเป็นวัตรธรรม (รูปธรรม) ในรูปของการเอารัดเอาเปรียบและกดขี่กันทางโครงสร้างสังคัมแบบทุนนิยมอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากความโลภและการเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบ ได้เข้าไปอยู่ในความคิดของชนชั้นนำในสังคัมและบริษัทข้ามชาติ และสิ่งนี้ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและโครงสร้างส่วนบนของสังคัม ในลักษณะที่บีบคั้นและกดขี่ต่อโครงสร้างส่วนลึกหรือคนส่วนใหญ่ โดยที่ความซับซ้อนในทางโครงสร้างสังคัม ได้ซ่อนเร้นรูปแบบและวิธีการอย่างใหม่ของชนชั้นนำเหล่านี้ไว้ ส่วนเป้าหมายยังคงเดิม คือ “ผู้ล่าเหยื่อ” ด้วยสินค้าและวัฒนธรรมการบริโภค โดยประชาชนไม่สามารถโยงหรือเห็นตนเองในฐานะเป็น “เหยื่อ” และทำความเข้าใจต่อสภาพโครงสร้างสังคัมที่ผิดศีลธรรมหรือละเมิดศีลธรรมขั้นพื้นฐานในพุทธศาสนาได้เลย

ถึงแม้ว่า การพัฒนาโครงสร้างส่วนลึกของสังคัมจะเป็นรากฐานที่สำคัญ และจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงสังคัม แต่ความแข็งแกร่งของโครงสร้างส่วนลึก ภายใต้อาคารสังคัมที่อวิชชาและโลภ โกรธ หลง ได้กลายเป็นปัจจัยด้านสถาบันทางสังคัมและองค์การทางเศรษฐกิจที่กดขี่และครอบงำโครงสร้างส่วนลึกอย่างแน่นหนานี้ มีอาจกลับคืนมาเพียงมนุษย์มีความเข้าใจในตัวเอง และแก้ไขจากปัจเจกบุคคลเพียงด้านเดียว แต่ต้องเข้าใจถึงโครงสร้างอันยุติธรรมและข้อดีของสังคัมด้วย แล้วพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนจริยธรรมในระดับปัจเจกบุคคลขึ้นสู่จริยธรรมในระดับสังคัม ซึ่งพลังแห่งความตระหนักรู้และเข้าใจในตนเองและสังคัมที่เกิดขึ้น จะมีผลในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบน ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือความสังคัม และเป็นพื้นฐานในการขยายหลักจริยธรรมในระดับปัจเจกบุคคลสู่การมีหลักจริยธรรมในระดับสังคัม ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทั้งหมดให้ธรรมและสันติ ก็คือศีล ๕ นั่นเอง

ศีล ๕: ปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดคุณลักษณะของสังคม

๑. ป็นจริยธรรมพื้นฐานของปัจเจกบุคคล

ศีล ๕ เป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานของชาวพุทธ ที่มีลักษณะลดอาการรุนแรงอย่างผิดปกติวิสัย และลดการเบียดเบียนเอาใจเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยดี และสังคมมีความเรียบร้อย นอกจากนี้ ศีล ๕ ยังเป็นพื้นฐานของปัญญาและสมาธิ (การฝึกคุณธรรมทางจิตขั้นสูงขึ้นไป) และเป็นรากฐานของการพัฒนาชีวิตให้พร้อมที่จะรองรับคุณธรรมทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้ศีล ๕ จึงเป็นหลักพื้นฐานสำหรับสร้างสังคมที่พึงปรารถนา และเป็นระเบียบความประพฤติที่อริยชนชื่นชม เพราะผู้ปฏิบัติศีล ๕ ได้จะเป็นคุณแก่ตนเองและสร้างความมีเอกภาพทางสังคมร่วมกับผู้อื่น

ศีล ๕ ในฐานะของจริยธรรมในระดับปัจเจกบุคคล ประกอบด้วย

๑) เว้นจากการปลงชีวิตหรือว่าจ้างผู้อื่นกระทำ และอย่าเลี้ยงชีพด้วยอาชีพที่รุนแรงต่อธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ ซึ่งในอีกนัยหนึ่งหมายถึง ปัจเจกบุคคลควรฝึกฝนความมีเมตตากรุณาให้เกิดขึ้นในตน

๒) เว้นจากการขีตถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ และหลีกเลี่ยงจากการกระทำตนให้ร่ำรวย มั่งคั่งขึ้นบนความทุกข์ยากของชีวิตบนโลก ในอีกนัยหนึ่ง หมายถึง ปัจเจกบุคคลควรพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตขึ้นในตน และสร้างประโยชน์สุขแห่งตนและสังคมบนความเคารพสิทธิของกันและกัน

๓) เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน (มักตีวงให้แคบว่าไม่ให้ประพฤติผิดในกาม) ซึ่งในอีกนัยหนึ่ง หมายถึง ปัจเจกบุคคลควรมุ่งฝึกฝนเนื้อหาและศักยภาพ เพื่อการพัฒนาตนเอง

๔) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง ยุแยง และประณาม (สิ่งที่เรายังไม่รู้ความจริงแน่นอน) ในอีกนัยหนึ่ง หมายถึง ปัจเจกบุคคลควรเข้าสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความจริงหรือข้อเท็จจริง และความพยายามทั้งหมดต้องเป็นไปเพื่อการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

๕) เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ในอีกนัยหนึ่ง หมายถึง ปัจเจกบุคคลต้องสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความมีสติและสัมปชัญญะ

๒. เป็นปัจจัยเสริมสร้างความสัมพันธ์ของจริยธรรมส่วนปัจเจกบุคคลกับจริยธรรมส่วนสังคม

เมื่อทราบคุณความดีที่ถูกต้องของศีล ๕ แล้ว จะทำการเชื่อมโยงจริยธรรมส่วนบุคคลขึ้นพื้นฐานนี้สู่การมีจริยธรรมส่วนสังคม เพื่อเสริมสร้างโครงสร้างส่วนลึกซึ่งกำลังถูกคุกคามอย่างรุนแรงและหนักหน่วงให้มีความมั่นคงและแข็งแรง พร้อมๆ ไปกับการปรับเปลี่ยนทางโครงสร้างส่วนบนและโครงสร้างส่วนล่างให้สอดคล้องกัน เพื่อลดแรงกดดันต่อกันมาเป็นการหล่อเลี้ยง และ

การสร้างซึ่งกันและกันสู่การมีสังคมอันพึงปรารถนา บนรากฐานของความถูกต้อง ดีงาม และ สันติ นั้น มีดังนี้

๑. ปาณาติบาต: การเอารัดเอาเปรียบทางสังคมในหมู่มนุษย์

ศีลข้อที่ ๑ หากพิจารณาให้ชัดเจนแล้ว ไม่เพียงแต่ให้ชาวพุทธละเว้นจากการกระทำที่รุนแรงต่อชีวิตโดยตรง อันหมายถึง การตั้งใจกระทำให้สิ่งซึ่งถือว่ามีชีวิตต่างชีวิต เช่น การฆ่า อาชญากรรม สงคราม และการค้าหรือการสนับสนุนทางอาวุธยุทธปัจจัยแล้ว ศีลข้อนี้ยังหมายรวมถึงความรุนแรงที่สร้างความปวดร้าว และทุกข์ทรมานแก่สิ่งซึ่งมีชีวิตด้วย

ดังนั้นหากพิจารณาจากโครงสร้างทางสังคมแล้ว ความรุนแรงที่คนส่วนใหญ่ต้องเผชิญในรูปของการเบียดเบียน กดขี่ขูดรีด และเอารัดเอาเปรียบทุกรูปแบบ จนกระทั่งชีวิตทั้งมวลต้องประสบกับความทุกข์ทรมานจากโครงสร้างสังคมอันอยุติธรรม ที่ถูกหันเหเป็นเครื่องมือรับใช้คนกลุ่มน้อย ก็คือปาณาติบาตทางสังคมที่สะท้อนออกด้วยสภาพทางรูปธรรม คือ ความยากจน ความอดอยากยากแค้น สงคราม โรคขาดอาหาร การใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างผิดกฎหมายด้วยความทารุณเฉกเช่นแรงงานทาส

ปัญหาในโครงสร้างเหล่านี้ ยังโยงไปถึงการดูดซึมทรัพยากรจากภายในสังคม โดยโครงสร้างซึ่งเปิดโอกาสให้บริษัทข้ามชาติ เข้ามารวบรวมหาผลประโยชน์จากทรัพยากรในประเทศอย่างเสรี พร้อมทั้งยกกำลังบริโกลให้แก่เขา บริษัทข้ามชาติจึงมีอิทธิพลอย่างสูงในการกำหนดให้เราคิดและเห็นตามเขา และพึงพา “ปัญญา” ของเขาในรูปของการจ้างเขามาสอน การให้เขาทำให้อะไหล่และเงินกู้ โดยขาดกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องการพึ่งตนเองเราจึงมีหนี้มากมายโดยเฉพาะหนี้เสีย คุลการค้า และหนี้ปัญญา และไม่ค่อยมีเงินเลี้ยงคนของตนให้เพียงพอในเรื่องปากท้องและปัจจัย ๔ ในขณะที่บริษัทข้ามชาติเหล่านี้ร่ำรวยขึ้นเรื่อยๆ จากการดูดซับกำลังซื้อจากตลาด และทรัพยากรในประเทศ ร่วมกับชนปกครองและนักธุรกิจชั้นนำของเราเอง

การล่วงศีลข้อที่ ๑ ทางสังคม จึงสะท้อนสภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ จากโครงสร้างอันอยุติธรรมที่ช่วยให้มนุษย์เอารัดเอาเปรียบกัน ขณะเดียวกัน ศีลข้อนี้ก็สะท้อนให้ประชาชนได้เห็นถึงฐานะของความเป็น “หลักความยุติธรรม” หรือหน้าที่ที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกันด้วย นั่นคือหน้าที่ที่รัฐต้องเคารพสิทธิในร่างกายและชีวิตของประชาชนของตน และหน้าที่ของประชาชนต้องเคารพสิทธิของประชาชนด้วยตนเอง ดังนั้น สภาพโครงสร้างสังคมที่เปิดช่องทางให้ทุกคนแสวงหาประโยชน์แบบมีเอกราชได้สาวเอา (selfishness) และแบบตัวใครตัวมัน (individualism) จนเกิดผู้อดอยากและคนจนจำนวนมหาศาล ก็คือการไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้องของรัฐหรือไม่เคารพสิทธิในชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากรัฐเองมุ่งสร้างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (unbalanced growth) เป็นเงื่อนไขของการสร้างทุนและความจำริญเติบโตหรือความมั่งคั่งของระบบเศรษฐกิจ ด้วย “ทฤษฎีแผ่ส่วนบุญ” (trickle down theory หรือ

catching-up theory) จนเป็นเหตุให้คนส่วนใหญ่ซึ่งมอบอำนาจของตนให้แก่รัฐทำการพัฒนาประเทศ กลับมีสถานะทางกายและจิตใจที่เลวร้ายลงกว่าสถานะเริ่มต้น ทั้งๆ ที่ไม่มีผู้ใดปรารถนาเป็นผู้คอยอยาก (ตาย) โดยที่พวกเขาไม่อาจฟ้องร้องถึงความสูญเสียเหล่านี้จากผู้ใดได้ การกระทำดังกล่าวเป็นการล่วงละเมิดข้อที่ ๑ โดยรัฐ ก็เพราะรัฐรู้เห็นอย่างชัดเจนว่า “ชีวิต” ส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนใหญ่ ต้องรับทุกข์ทรมานจากวิธีการพัฒนาเช่นนี้ แต่รัฐยังคงดำรงวิถีทางแห่งการพัฒนาอยู่

ดังนั้น จากข้อที่ ๑ เราจะเห็นจุดยืนของพุทธศาสนาต่อความไม่รุนแรงทางสังคมหรือการมีความยุติธรรมทางเศรษฐกิจ โดยต้องมีสัมมาอาชีวะไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความรักความเมตตา กรุณา และยึดหลักอหิงสา ที่ไม่จำเพาะต่อชีวิตมนุษย์เท่านั้นยังต้องแผ่ไปถึงสัตว์และธรรมชาติด้วย เพราะชีวิตมนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ยังต้องอาศัยระบบชีวิตในธรรมชาติทั้งหมด หากเราพึ่งพาอาศัยกันและกันในระบบชีวิตที่ยิ่งใหญ่นี้อย่างมีความเข้าใจโดยถ่องแท้แล้วจะไม่น่าแปลกใจเลยที่จะยังการพัฒนาเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับสูงทั้งปริมาณและคุณภาพ

๒. อทินนาทาน: ความฟุ่มเฟือยจากลูกหลาน

สังคมไทยทุกวันนี้ถูกกำหนดให้รับรู้แต่เรื่อง “ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ” ที่ถูกทำให้ดูมีเหตุผลในรูปของ “เจตจำนงของผู้บริโภค” โดยประชาชนเกือบทั้งหมด ได้ผูกตนเองไว้กับสิ่งต่างๆ ที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นอยู่เรื่อย ๆ ผ่านทางเงินหรือการใช้จ่ายอย่างมากมาย แท้ที่จริงแล้วมิใช่เป็นเพียง “ความเปล่าประโยชน์” อันเด่นสะดุดตาเท่านั้น ยังแสดงให้เห็นถึงความสามารถพิเศษในการ “ปล้น” จากผู้อื่นมาด้วย เพื่อการขึ้นอย่างงดงามในสายตาของสังคมโดยไม่ต้องคืนบริการที่เป็นผลิตภาพสู่สังคมเลย ทุกวันนี้เราเข้าใจง่าย ๆ เพียงว่า เรามีรายได้และใช้จ่ายทรัพย์สินของเราโดยสุจริต มิได้ “คดโกง” หรือ “ขโมย” จากผู้ใด แต่เราอาจหลงลืมไปว่าคนร่วมสมัยอีกทั้งลูกหลานของเราในอนาคต ต่างเป็นเจ้าของทรัพยากรของสังคม และมี “สิทธิในการใช้” ทรัพยากรเหล่านี้เช่นเดียวกัน หากชนรุ่นเรามีรูปแบบการบริโภคที่ไม่เกิดคุณค่า ฟุ่มเฟือย และต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมหาศาลอย่างไร้สาระ ก็เท่ากับล่วง “สิทธิในทรัพยากรสังคม” และ “สิทธิในการใช้” ของผู้อื่นและของอนุชนรุ่นหลังที่เรียกว่า “การแย่งชิง” ทรัพยากรจากคนร่วมสมัย และจากลูกหลานมาใช้นั่นเอง

ดังนั้นในท่ามกลางชีวิตสมัยใหม่ ที่ประชาชนถูกยกจิตวิญญาณแห่ง “การมีการใช้” ให้สูงขึ้น ย่อมต้องมี “การสิ้นเปลือง” เพื่อความเด่นสะดุดตาเกิดขึ้นด้วย ซึ่งความต้องการเกินความจำเป็น (ตัณหา) เหล่านี้ ได้นำไปสู่การใช้วัตถุดิบและเครื่องมือการผลิตในการทำลายทรัพยากรของสังคม และผลาญประสิทธิภาพการผลิต ขณะเดียวกันสถาบันทางสังคมต่างสนับสนุนต่อการสะสมสินทรัพย์และความมั่งคั่ง จุดนี้เองไม่เพียงแต่ทำให้มนุษย์คิดได้แค่เพียงว่าทรัพย์สินความเป็นของเอกชน และสังคมไม่ควรปล้นชิงเอาจากคน เว้นแต่ผ่านกระบวนการทางกฎหมาย

เท่านั้น ยังนำไปสู่การแบ่งแยกคนเป็น ๒ กลุ่ม คือ คนกลุ่มน้อยซึ่งมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย และใช้จ่ายทรัพย์สินที่สะสมมาอย่างสุรุ่ยสุร่ายเป็นการพักผ่อน กับคนกลุ่มมากซึ่งต้องทำงานประจำวันอย่างหนักหน่วง โดยแทบไม่มีเวลาพักผ่อน และโดยเหตุที่ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งบางอย่างอาจสูญไปอย่างไม่อาจกลับคืนมาได้ อาทิ น้ำมัน ถ่านหิน แร่ธาตุ และก๊าซธรรมชาติ เป็นต้น ทว่าทรัพยากรเหล่านี้ กลับถูกใช้เพื่อความสุขสบายของคนกลุ่มน้อยมากกว่าคนกลุ่มใหญ่ กล่าวคือ มิได้ใช้ผลิตเพื่อแก้ปัญหา ๔ เป็นพื้นฐาน ทั้งนี้เพราะความมั่นคงของคนกลุ่มน้อย ขึ้นอยู่กับความต้องการที่ถูกทำให้ขยายกว้างออกไปกว่าระดับธรรมดาอย่างขาดการคำนึงถึงความจำกัดของทรัพยากร ดังนั้น หากทรัพยากรและธรรมชาติถูกตัดดวงมาใช้อย่างสุรุ่ยสุร่ายมากยิ่งขึ้นเท่าใด ก็คือการขโมยจากการใช้ของส่วนรวมและจากลูกหลานมากยิ่งขึ้นเท่านั้น เพราะการขโมยคือการฉกฉวยหรือช่วงชิงจากผู้อื่น โดยไม่เหลืออะไรให้ใช้หรือตอบแทนนั่นเอง

ฉะนั้น การที่พระพุทธองค์ทรงเน้นให้พุทธบริษัทมีชีวิตมุ่งตรงต่อกิจกรรมแห่งคุณธรรม คือ มีความสันโดษและเรียบง่าย ตลอดจนควบคุมตนเองได้ จึงไม่เพียงเป็นการสร้างคุณค่าพื้นฐานแห่งความเป็นมนุษย์ ยังเป็นสิ่งที่มิมีเหตุผลลึกลับ ซึ่ง เมื่อพิจารณาถึงระดับสังคม สิกขาบทข้อที่ ๒ นี้จึงเป็นทั้งบทศึกษาและหลักเกณฑ์ที่จะนำมนุษย์และสังคมดำเนินไปสู่ทางสายกลาง โดยไม่สุดโต่งไปในทางยังวิถีชีวิตที่ฟุ้งเฟ้อและฟุ่มเฟือยเกินไป ซึ่งจะกลายเป็นการโจรกรรมทางสังคม ขณะเดียวกันก็ไม่ยังชีวิตสุดโต่งไปในทางที่เข้มงวดกับตนเองจนเกินไป (เช่น การตระหนี่หรือการทรมาณตนเอง) ซึ่งจะเป็นการขโมยจากตัวเอง เนื่องจากทำให้มิได้รับความสุขเท่าที่ควร และมีได้นำชีวิตให้พ้นไปจากความโลภ โกรธ หลง สуетิสภาพและความสุขที่แท้จริง หากแต่ความเรียบง่ายและการมีศีลมีทานที่เป็นไปเพื่อลดความตระหนี่และแก้กฎการผลิตปัจจัย ๔ ในสังคมเป็นพื้นฐานจะช่วยให้มีโภคทรัพย์ (ทรัพยากร) ในสังคมใช้อย่างไม่ขาดแคลน และผ่อนคลาญปัญหาการเสียดุลทางนิเวศวิทยาด้วย

๓. เกมลุ่มิจฉาจาร: รากเหง้าของปัญหาการกดขี่ทางเพศ

ระบบการกดขี่ทางเพศมีความสัมพันธ์โยงไปถึงสภาพอันอยู่ดิฐธรรมทางสังคม อันเนื่องมาจากการแบ่งจำแนกมนุษย์ด้วยโครงสร้างการแบ่งงานในครอบครัว ที่อนุญาตให้บุรุษเอารัดเอาเปรียบ หรือมีอำนาจเหนือสตรีผ่านทางวัฒนธรรมหรือระบบครอบครัว จนกลายเป็นค่านิยมครอบงำสังคมไว้ ไม่ว่าจะเป็นสถานะทางเศรษฐกิจ การเมือง การจ้างงานหรืออาชีพ และผลตอบแทนด้านค่าจ้าง จะพบว่าบุรุษมักดีหรือเด่นกว่าสตรีเสมอ ซึ่งการครอบงำทางค่านิยมดังกล่าวได้แสดงออกเป็ความรุนแรงและกดขี่ต่อสตรีเพศในรูปของการไม่เคยประณามการมีภรรยาหมอกของบุรุษ การข่มขืน ขบวนการ (ลวง) เป็นโสเภณี และอุตสาหกรรมค้าประเวณีอย่างมากมายว่ากระทำผิดศีลธรรมและต่ำช้า โดยมีเคยได้รับความเห็นใจว่า พวกเขาทั้งหลายได้ตกเป็นเหยื่อของความสับสนและความวิปริตทางเพศในสังคม ในขณะที่บุรุษผู้ก่ออาชญากรรมกดขี่ทาง

เพศ (เช่นไปซื้อบริการ) กลับไม่เคยได้รับการประณามว่ากระทำผิดศีลธรรม และยังได้กระทำกับผู้ที่ตนได้ดูถูกและเหยียดหยามว่าต่ำช้าด้วย

หากยอมรับว่า หญิงและชายต่างเกิดมาเสมอภาคกันบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์แล้ว มนุษย์เราควรปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อเพศตรงข้ามเสียใหม่มาสู่ความเข้าใจ และประสานการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพคุณค่าของกันและกัน มีการตัดใจเพื่อมนุษย์ด้วยกัน แม้ชายจะมีลักษณะแห่งความอดทน สุขุม นุ่มนวล และประนีประนอมเป็นคุณค่าทางความงามและศักดิ์ศรีของตน ดังนั้น หากสังคมมุ่งสร้างวัฒนธรรมใหม่ อันเป็นวัฒนธรรมที่มุ่งสร้างความเข้าใจ และประสานคุณค่าตลอดจนศักดิ์ศรีของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน ก็จะช่วยให้คุณภาพชีวิตและความเป็นมนุษย์มีความงดงามไปพลู่ยิ่งขึ้น

๔. มุสาวาท: สารสนเทศอันเป็นเท็จ

การจัดระบบคุณค่าในสังคมไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับโครงสร้างพื้นฐานทางวัฒนธรรม ศาสนา และการศึกษาแล้ว ยังขึ้นอยู่กับระบบสื่อสารมวลชน เช่น การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ วิทยุ และโทรทัศน์อีกด้วย ปัจจุบันระบบสื่อสารมวลชนเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการควบคุม การสร้างโลกทัศน์และทัศนคติต่าง ๆ ของสังคมยิ่งกว่าการศึกษาของรัฐที่มีอยู่ทั้งหมด ทว่าบทบาทของระบบสื่อสารมวลชนเหล่านี้ กลับเป็นไปในลักษณะล่อลวง มอมเมา และบิดเบือนความจริงด้วยสินค้าและอุดมการณ์ของตนแก่ประชาชน โดยเฉพาะต่อเยาวชนให้เพติดเพติดอยู่กับรูปแบบ ความไพเราะ ความงดงาม และถ้อยคำที่ชวนเชื่อไปในทางให้ลุ่มหลงไปกับรูปแบบชีวิตที่ฟุ้งเฟ้อ และสิ้นเปลืองด้วยประการต่าง ๆ ความหมายของสื่อสารมวลชนที่ดีและมีประสิทธิภาพในยุคนี้ก็คือ “การสนองความต้องการให้สนใจ” หรือ “การที่สามารถทำความพอใจให้กับความต้องการได้อย่างเต็มกำลัง” ที่คู่กรุ่นด้วยราจจริต โทสจจริต และโมหจจริต ชุบย้อมจิตใจเยาวชนยุคนี้และยุคที่จะเกิดตามมา

ระบบสื่อสารมวลชนปัจจุบัน ซึ่งอิงอยู่กับวัฒนธรรมบริโภคนิยม อุตสาหกรรมนิยม และทุนนิยม จึงเป็นระบบประชาสัมพันธ์ที่เป็นเท็จ ที่พยายามสอน “ศาสนาใหม่” ให้กับประชาชน ภายใต้การประสานผลประโยชน์กันอย่างแน่นแฟ้น ระหว่างนายทุนผู้มีอำนาจกับบริษัทข้ามชาติทั้งหลาย เราจึงควรรู้เท่าทันถึงข้อมูลที่ถูกรอบงาและบิดเบือนให้เกิดมิจฉาภิภูฏฐิ โดยเดินเข้าหาสัจภาวะอย่างมีโยนิโสมนสิการ คือรับรู้สิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา มิใช่หลงเชื่อกับการชวนเชื่อโดยง่ายคาย ดังคำตรัสสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า “มา อานุสุสเวน” (จงอย่าเชื่อถือเพราะการฟังหรือบอกต่อกันมา) ดังนั้น สื่อสารมวลชนจะมี “ความหมาย” ก็ต่อเมื่อได้ทำหน้าที่รับใช้คุณงามความดีของมนุษย์ เป็น “กัลยาณมิตร” ที่สื่อสารสนเทศไปยังผู้เสพหรือผู้รับสารให้เกิด “มโนคติ” ที่ดีงาม และช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวของชีวิตในสังคมพัฒนาสู่ความงามและสันติ

๕. บุหรี่ สุรา ยาเสพติด : ต้นทางแห่งความเสื่อมทางสังคม

ในปัจจุบัน บุหรี่ สุรา ยาเสพติด หรือแม้แต่ชา กาแฟ และน้ำอัดลม ได้กลายเป็นสินค้าเชิงเศรษฐกิจและพาณิชย์ ที่โยงอยู่กับอำนาจรัฐและการค้าระหว่างประเทศเพียงแต่ยาเสพติดเป็นสินค้าต้องห้ามหรือผิดกฎหมายเท่านั้น เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าสินค้าเหล่านี้ให้โทษและความรุนแรงแก่ร่างกายนับตั้งแต่ระดับเล็ก ๆ น้อย ๆ จนถึงระดับสูงที่อาจถึงแก่ชีวิตได้ เช่น ฝิ่น หรือเฮโรอีน แต่สังคมต้องสูญเสียทรัพยากรไปมากมาย เพื่อใช้ผลิตสินค้าซึ่งไร้คุณประโยชน์ และมีอานุภาพทำลายมนุษย์และโครงสร้างต่าง ๆ ของสังคมลงพร้อมกัน การผลิตสินค้าเหล่านี้ จึงมีเพียงสงสัยว่าเป็นการลวงลึกลับข้อที่ ๕ พร้อมกับจะนำไปสู่การลวงลึกลับข้ออื่น ๆ ด้วย เช่น การโฆษณา บุหรี่ สุรา อย่างไม่เห็นกันว่าเป็นโทษ และการกดขี่ขูดรีดและเกลี้ยกล่อมแรงงานผู้ทำการผลิต โดยให้ค่าตอบแทนแรงงานน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากการผลิตและขายสินค้าเหล่านี้

จะพบว่า สภาพเศรษฐกิจที่สร้างแรงกดดันต่อสังคมได้นำชนทุกเพศ วัย และชั้นวรรณะ ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของโครงสร้างที่ลวงลึกลับข้อที่ ๕ นี้ ดังเช่น คนจนเมื่อหาทางออกมิได้ก็จะหันไปพึ่งบุหรี่ สุรา ยาเสพติด และการพนัน ดังที่กลายเป็นปัญหาสำคัญของชุมชนแออัดในเมือง สำหรับคนรวยและผู้มีอำนาจ เมื่อหาสาระแห่งชีวิตไม่ได้ก็จะใช้ชีวิตไปอีกรูปแบบหนึ่ง คือ พึ่งสุรา เมรัย และเที่ยวกลางคืน เพื่อหนีความเบื่อและจำเจ และสำหรับเยาวชนคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นทายาทของคนชั้นกลางและชั้นสูงก็เริ่มหันไปพึ่งยาเสพติด เนื่องจากชีวิตในครอบครัวขาดความอบอุ่นและการเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ฉะนั้น ไม่เพียงแต่ทรัพยากรจำนวนมากที่ถูกนำมาใช้ผลิตสิ่งมีพิษมีชีวิตในครอบครัวขาดความอบอุ่นและการเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ฉะนั้น ไม่เพียงแต่ทรัพยากรจำนวนมากที่ถูกนำมาใช้ผลิตสิ่งมีพิษมีภัยต่อสังคมเท่านั้น มนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งมีค่าสูงสุดในสังคมก็จะถูกทำลายลงด้วย

ดังนั้น ชาวพุทธในฐานะ “ปัจเจกชีวิต” จำต้องเปิดทัศนะให้กว้าง รู้จักสำรวจตนเอง มีความเข้าใจต่อโลกและชีวิต มีจินตนาการที่กว้างไกลในการแลไปข้างหน้า และมีสติดำรงมั่นอย่างไม่ย่อท้อต่อสิ่งเหล่านี้ ขณะเดียวกันก็มีปัญญาในการพิจารณาพิเคราะห์ถึงสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในโครงสร้างส่วนลึกของสังคม นั่นคือ เรื่องราวของแก่นสารของความเป็นมนุษย์ พร้อมกับอุดหนุนตนเอง และผู้อื่น ให้ปลอดภัยจากความเสื่อมและความมัวเมาทั้งหลาย อันจะเป็นหนทางนำไปสู่ความเจริญงอกงามของมนุษยชาติและสังคมได้

๓. ในฐานะเป็นปัจจัยพื้นฐานในการปรับโครงสร้างสังคม

หากพิจารณาสี่ข้อทั้ง ๕ ข้อ ในฐานะของจริยธรรมหรือหลักเกณฑ์ที่ควรปฏิบัติในความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวมาแล้วในข้างต้นทั้งหมด จะพบว่า ข้อที่ ๑ คือหลักความเมตตา

และกรุณา นั่นคือสิ่งที่มีโครงสร้างสังคมที่ไม่ได้โน้มเอียงไปในทางกตัญญูและเอาใจเอิบเอียงเปรียบเสมือนข้อที่ ๒ คือ ความมีประสิทธิภาพในการบริโภคและใช้ทรัพยากร นั่นคือ มีวัฒนธรรม (การบริโภค) แห่งสังคมและวิถีชีวิตที่สันโดษและประหยัด ข้อที่ ๓ คือความเสมอภาคที่เป็นเสรีภาพและภราดรภาพ ข้อที่ ๔ คือการเคารพในสิทธิแห่งการรับรู้สารสนเทศที่ถูกต้องของผู้อื่นหรือสาธารณชน และข้อที่ ๕ คือ ความมีประสิทธิภาพและมีเหตุผลทางการผลิต (ไม่ผลิตสิ่งให้โทษหรือไร้ประโยชน์ต่อสังคม) นั่นคือ สังคมต้องประนีประนอมด้วยพลังแห่งสติและปัญญา

หลักการทั้ง ๕ ประการ บังคับถึงภาคปฏิบัติทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมโดยถือปฏิบัติหรือกระทำให้เกิดขึ้นพร้อมกัน โดยหลักการที่ ๑ เป็นพื้นฐานสำคัญในฐานะตัวเปิดทางสู่หลักการทั้ง ๔ ประการที่เหลือ กล่าวคือ หากสังคมมิได้ตั้งอยู่บนรากฐานของความเมตตากรุณาแล้วเป็นการยากยิ่งที่หลักการอื่นๆ ที่เหลือจะเกิดผลตามมา นอกจากนี้หลักการที่ ๒ และ ๕ ต่างสนับสนุนซึ่งกันและกันต่อการสร้างระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้อง

หากสังคมปรากฏลักษณะทั้ง ๕ ประการ ย่อมแสดงถึงว่าทั้งมนุษย์และสังคมได้ร่วมกันนำความเปลี่ยนแปลงที่ดีมาร่วมสร้างซึ่งกันและกัน โครงสร้างส่วนบนและส่วนล่างของสังคม ซึ่งเคยสร้างแรงกดดันอย่างรุนแรงต่อโครงสร้างทางจิตสำนึกของมนุษย์ จะเปลี่ยนแปลงไปสู่การเกื้อหนุนและสร้างคุณภาพทางโครงสร้างซึ่งกันและกันได้ โดยที่ความขัดแย้งระหว่างจริยธรรมส่วนสังคมและจริยธรรมส่วนบุคคล ระหว่างเสรีภาพกับสมภาพ ระหว่างความจำเริญเติบโตกับความยุติธรรมทางเศรษฐกิจจะค่อยๆ หายไป และนี่ก็คือสังคมที่ให้ความพึงพอใจสูงสุดแก่ทุกคนอย่างแท้จริง

พุทธศาสนาแม้จะประกอบด้วย ระบบปรัชญา ศิลธรรม และจริยธรรมที่ลึกซึ้ง และเป็นเหตุเป็นผลกันในการสร้างสันติและสังคมที่พึงปรารถนา ทว่าพุทธศาสนามาก่อนข้างจะเน้นศีลธรรมในระดับบุคคลเกินไป และแม้ว่าจะสามารถใช้ระบบปรัชญาโยงปัญหาจากตัวมนุษย์ สู้ปัญหาในโครงสร้างสังคมได้ แต่พุทธศาสนาก็ยังมีจุดอ่อนในการโยงผลย้อนกลับของปัญหา ซึ่งคุกคามอยู่ในโครงสร้างสังคม ไปสู่จริยธรรมพื้นฐานของสังคมโดยรวม โดยมีได้เน้นถึงการที่พระสงฆ์และประชาชนจะต้องเข้าใจต่อสภาพโครงสร้างสังคมที่กำลังเป็นอยู่ และมีได้เน้นถึงการขยายเห็นหลักจริยธรรมหรือศีลธรรมของสังคม ที่จะช่วย “กระทุ้ง” พวยพุ่งแห่งมโนธรรมสำนึกให้หลังไหลออกมา จนเกิดเป็นความตระหนักถึงสังคมส่วนรวมได้ อันจะเป็นการโยงความคิดและจิตใจของมนุษย์ให้สัมพันธ์กัน เพื่อการรู้รับใช้ความดีงามและความยุติธรรมทางสังคม อันจะมีผลเอื้ออาทรไปถึงสรรพสัตว์ และนิเวศวิทยาด้วย

ฉะนั้น ชาวพุทธในยุคปัจจุบัน จำเป็นต้องรู้เท่าทันโลกและสังคมที่ก่อให้เกิดความสับสนทางค่านิยม โดยโยงความสับสนดังกล่าวสู่ปัญหาทางศีลธรรมและจริยธรรมในส่วนตนและส่วนสังคมได้ เพื่อปรับโครงสร้างสังคมให้เกิดสันติ บริสุทธิ์ และยุติธรรม หากเรามีการพิจารณาข้อ ๕ ในระดับบุคคลและระดับสังคมให้ลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่าเป็นไปเพื่อการไม่เอาใจเอิบเอียง มีความเรียบง่าย สมภาพ และมีพลัง อันเป็นคุณลักษณะของมนุษย์และสังคมที่พึงปรารถนานั่นเอง

บทสรุป

สังคมไทยในปัจจุบันอยู่ท่ามกลางปัญหาและวิกฤติทางวัฒนธรรมมากมาย อันเนื่องมาแต่การพัฒนาสังคมให้ทันสมัย ซึ่งสร้างความตึงเครียดและขัดแย้งระหว่างระบบเศรษฐกิจแบบตลาดกับคุณภาพชีวิตมาโดยตลอด เนื่องจากนโยบายการพัฒนาของรัฐมุ่งให้คุณค่าและความสำคัญไปที่ภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เป็นผลให้ภาคเศรษฐกิจการเกษตรเกิดความล้มล้าง ยากจนและเป็นฐานรองรับภาคการผลิตอุตสาหกรรม ในขณะที่เดียวกัน ระบบการศึกษาของชาติมุ่งผลิตกำลังคนสนองความต้องการทางเศรษฐกิจในวงแคบ เป็นผลให้คุณภาพชีวิตของผู้คน อันหมายถึง “อิสรภาพ” และ “คุณค่า” ของความเป็นมนุษย์ต้องสูญเสียไปกับความสับสนทางค่านิยม และความไม่รู้เท่าทัน โลกและสังคมภายใต้การคุกคามของพลังทางเศรษฐกิจ กระแสความตื่นตัวต่อการจะแก้วิกฤติภาวะแห่งความสมดุลและเป็นปกติทางสังคมกลับคืนมาจึงเกิดขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้ศาสนาจึงมีส่วนรับผิดชอบอยู่ด้วย

ดังนั้นทางออกเบื้องต้นของปัญหาการพัฒนาจึงอยู่ที่สถาบันศาสนา หากกล่าวให้เฉพาะเจาะจงก็คือสถาบันสงฆ์ ซึ่งจะต้องถูกฟื้นฟูและพัฒนาให้เข้มแข็งอย่างจริงจัง ให้พระสงฆ์มีความเฉลียวฉลาด รอบรู้ทั้งในทางธรรม และทางโลก ซึ่งถือผลและกดดันต่อตนเอง และต่อโครงสร้างทางจิตสำนึก ซึ่งตนเองและศาสนธรรมมีส่วนในการรับผิดชอบอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์คงภาวะความเป็นผู้นำทางปัญญาและคุณธรรมไว้ เพื่อสอนธรรมแก่ผู้ปกครองและประชาชนทั่วไป กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ เพื่อที่สถาบันนี้จะเป็นตัวกลาง ในการเชื่อมรัฐกับราษฎร์เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน โดยจะเปลี่ยนการกำกับและการบังคับให้เป็นความร่วมมือ และจะเป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคม เพื่อคานแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงของระบบต่างๆ ในโครงสร้างสังคม หากกล่าวให้เจาะจงแล้ว ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน เป็นปัญหาที่ต้องการการพัฒนามนุษย์ เพื่อปรับเปลี่ยนจิตสำนึกให้เกิดพฤติกรรมที่ดีงาม ซึ่งการปรับเปลี่ยนจิตสำนึกหรือพฤติกรรมมนุษย์ต้องอาศัย “ศรัทธา” (ในรูปของความเชื่อที่มีใจหลงงมงาย) เป็นพื้นฐาน เนื่องจาก ศรัทธาเป็นสิ่งที่จะเป็นประโยชน์มากในระยะต้น ของกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ แต่จะถูกปัญหาเข้าแทนที่โดยสิ้นเชิงในที่สุด และผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้นำที่ประชาชนทุกระดับให้ความนับถือหรือมีศรัทธาดังกล่าวก็คือพระสงฆ์

อย่างไรก็ดี มิใช่ว่าบุคคลอาชีพอื่น เช่น ผู้นำรัฐ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่รัฐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือเกษตรกรหัวก้าวหน้า จะไม่อาจเป็นผู้นำชุมชนหรือดำเนินการเปลี่ยนแปลงได้ หากแต่พระสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ มีความพร้อมและเหมาะสมกว่าแง่ของตัวบุคคลกร ซึ่งสัญลักษณ์ของผู้มีวิถีชีวิตและเป้าหมายกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และได้รับความศรัทธาและเชื่อถือในแง่คุณธรรมตลอดจนสามารถเป็นผู้นำที่เป็นที่ยอมรับทั่วไปในระดับชุมชนและเมืองประการหนึ่ง อีกประการ

หนึ่ง คือสถาบันสงฆ์มีองค์กร (วัด) กระจายทั่วอยู่ในสังคม ดังนั้นหากรัฐเห็นความสำคัญของทางออกนี้ และเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนามาอยู่ที่บุคลากรหรือสถาบันนี้ โดยมุ่งสร้างให้เป็นสถาบันที่เข้มแข็งทางจริยธรรม กระตือรือร้น มีความใฝ่รู้ รอบรู้ทั้งในเรื่องของตนเองและสังคม เพื่อไม่ตกเป็นเหยื่อของความถือgeldและความสับสนทางสังคม อีกทั้งมีโลกทัศน์ที่กว้างไกลแล้ว จะสร้างการเคลื่อนไหวต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางโครงสร้างสังคม และความขัดแย้งในท่ามกลางความสัมพันธ์ทางสังคม ให้เป็นไปได้โดยกระบวนการที่เป็นธรรมชาติและสันติในตัวของมันเอง ซึ่งจะส่งผลดีในแง่ของความมั่นคงและสันติต่อสังคมโดยรวม เนื่องจากศรัทธาและความเชื่อมั่นของประชาชนต่อรัฐและพระศาสนา ได้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างมีเอกภาพ

หนังสืออ้างอิง

ประชา หุตานุวัตร. พุทธศาสนากับความยุติธรรมทางสังคมและสังคมที่พึงปรารถนาในทัศนะของชาวพุทธ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณ, ๒๕๒๖.

พระไพศาล วิสาโล. “สื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือของเผด็จการและทุนนิยม?” อาจารย์สาร. (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๓๑): ๑๒ – ๑๓.

ฟริตซ์ จ็อบ คาปรั้า. หยิน-หยาง สมดุลแห่งฟ้าดิน. แปลโดย ปราโมทย์ วงศ์ทองเหลือ, จัดเกล้าและชำระความใหม่โดย พระไพศาล วิสาโล, อาจารย์สาร (มีนาคม-เมษายน ๒๕๓๐): ๔๑ – ๔๕.

เสรี พงศ์พิศ “สถานการณ์สังคมไทยปัจจุบันในแง่ปรัชญาและศาสนา,” จุลสารปรัชญาและศาสนา. (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๒๓): ๕ – ๒๔.

สุลลิกษณ์ ศิวรักษ์. “พรมแดนทางสังคมของพุทธศาสนา,” ใน พรหมแดนแห่งความรู้; รวมพระนิพนธ์และบทความเพื่อเป็นเกียรติ เนื่องในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี พระยาอนุমানราชชน. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓.

Piyasilo. **Socially-Engaged Holy Life**. Keynote addressed at wat Poman on The 1990 Pacarayasara to the International Network of Engaged Buddhists. Bangkok, February 21, 1991.

T.G. Verhelst. **No life Without Roots**. tr. by Bob Cumming. London and New Jersey: Zed Books Ltd., 1987.

T.Veblen. **The theory of Leisure Class**. 4^h printing . The New American Library. New York: A Mentor Book, 1959.

A.M.Jaggar, **Feminist Politics and Human Nature**. New Jersey: Rowman & Allanheld Publisher, The Harvester Press Sussex, 1983.